
СЫМОН ВЯТРАК

...А народ, ён мудры! Сіла! Каб пастаянна,
з дня на дзень, з ночы на ноч слухаўся
ягонай мудрасьці, то й не прапаў бы...

Ненапісаны твор,

*або Чаму паэт Іван Лахтабай не застаўся з тымі,
а прыбіўся да гэных, і што з усяго гэтага выйшла*

Паэт Іван Лахтабай зачыніў за сабой дзверы, азірнуўся на іх, пастаяў, шчоўкнуў зашчапкай, памарудзіў яшчэ крыху, быццам прыкідваў, ці надзейная гэтая зашчапка, і на ўсялякі выпадак крутнуў у замку ключом – два разы. Пастаяў, падумаў, потым раскінуў рукі на ўзроўні плячэй і адразу зрабіўся падобны да пудзіла. Памыліў вуснамі ад некарэктнага параўнаньня, якое яму паслужліва падсунула люстэрка з трыльяху. Каб хутчэй адагнаць гэтую непамыслоту, падаўся грудзінай наперад, варухнуў рукамі і высьлізнуў са скуранкі – шпурнуў яе на абдзарты яшчэ за брэжнеўскім часам фатэль. Туды ж паляцела й шапка, чамусьці мокрая. Дождж на двары? Ды не, здаецца... Здаецца, там... Зірнуў праз шкло кухонных дзвярэй на вакно, за якім вісеў тэрмометр, але не пайшоў да яго. Якая, па вялікім рахунку, розьніца, што там паказвае цяпер гэты тэрмометр? Няхай сабе там хоць трапічны сквар, хоць палярны дубар – што гэта зьменіць? Анічога. Для Івана ўсё адно запарка, і калі ён, толькі што прыйшоўшы з вуліцы, ня памятае, якое там надвор'е, то... то гэта ўжо шмат што азначае. А менавіта: гэта азначае, што ніхто за яго, Івана Лахтабая, не напіша сёньня таго, што ён мусіць напісаць.

Паныла ўздыхнуў, каторы раз праклінаючы ў думках сваю адказную місію, і паплёўся да пісьмовага стала. Сеў, цяжка, шумна й безвыходна ўздыхнуў яшчэ раз, узяў самапіску, крутнуў яе ў пальцах, быццам збіраўся паказаць камусьці нябачнаму нейкі цыркавы нумар. Але ўвесь цырк звёўся да таго, што ён, перамагаючы солевае напластаваньне ў карку, схіліўся над чыстым аркушам паперы ды паволі, як некалі ў сшытку па чыстапісаньні, вывеў загаловак: «Чаму я не застаўся з тымі...». Нейкі час узіраўся ў напісанае, высока ўзняўшы кусьцістыя бровы, быццам не з-пад ягонай рукі кагадзе зьявіліся гэтыя словы. Колькі хвілінаў бязгучна варушыў вуснамі, потым зморшчыўся, нібы збіраўся вось-вось заплакаць, але не заплакаў, а толькі закрэсліў слова «тымі» і замест яго напісаў зверху «імі». Так, вырашыў, будзе карэктней, бо, як ні круці, а ён, Іван Лахтабай, некалькі дзясяткаў гадоў быў з... імі. Дык што ж ужо цяпер гэтых непаваротлівых, недальнабачных, сьляпых, як тыя кацяняты ў першы дзень зьяўленьня на сьвет, абзываць «тымі». Н-да-а, хвіласофія, ядры яе пяты!

Саўгануў ад сябе паперу, падняўся, заклаў па два пальцы з двух бакоў за камізэльку, як той правадыр калісьці, і пачаў мераць пакой няровнымі крокамі. Натхненне, ядры яго, не прыходзіла. Цяпер бы сёрбнуць чагосьці моцнага – можа б і прыляцела аднекуль, прысела на стол: «Дзярзай, Іване!..». Ды каб жа гэта знацьці!.. А калі закапрызіць? Не прыляціць? Не растлумачыш жа потым іхняму новаму пісьменьніцкаму шэфу, што не напісаў, бо натхненне закапрызіла. Словам, не выпадае Івану сёньня рызыкаваць – занадта вялікая адказнасьць. Шэф так і сказаў: «Ад твайго слова, Іван, шмат залежыць». Ах ты-ы, долечка-а!..

Яшчэ сёньня ўраньні, прадзершы вочы ад сну, Іван адразу прымусяў сябе падумаць з аптымістычным запалам: «Як добра, што ўсё скончылася!». Думаць так штораціцы – для яго цяпер своеасаблівы аўтатрэнінг. Колькі месяцаў таму, прышэгшыся дахаты пасья першай сходкі новага пісьменьніцкага хаўрусу, Іван так і сказаў сам сабе на гэтым месцы: «Як добра, што ўсё скончылася!». І... засьмяяўся. Дакладней, прымусяў сябе засьмяяцца, бо... вельмі ж ужо чамусьці хацелася заплакаць. Прымкнуў дзьверы – на верхні і ніжні замкі. Скончылася! У вушах, што праўда, яшчэ гучалі бадзёрыя адгалоскі прамоваў, гукі вайсковага аркестру, бравыя загады старшыні іхняга новага хаўрусу: дзіва што – колішні вайсковец... ядры яго!.. Выпраўка, як мае быць! І вось... скончылася. Няўжо? Як добра! І ціха... Як добра!

Ён тады і сапраўды паверыў у гэта, а можа, прымусяў сябе паверыць. І некалькі дзён так ашукваў сябе: «Усё скончылася!». Ну, схадзіў ён на тую сходку, ну, пасядзеў там, ну, пападымаў руку, калі трэба было – што далей? Усё ж скончылася! Яго ж, Івана, у начальства ня выбралі, нават ніводная зараза й не прапанавала. Ён, вядомая рэч, адмовіўся б – на ліха яму тыя пасады, якія, па ўсім відно, і ня сьвецяць яму!? Так, ён адмовіўся б... Мабыць... Ды нават жа не прапанавалі!.. Ні сорама ў іх, ні, выбачайце, сумленьня... Усё паміж сабой падзялілі даўно, мабыць, зраховаліся, а ім, радавым, кінулі кліч пасья – для масоўкі, у якасьці застаўкі для тэлебачаньня. Казалі, два разы Івана бачылі ў тэлевізары – і ў навінах, і так... Адзін раз, казалі, ён сядзеў у зале і якраз галасаваў за нешта, а другі – разам з яшчэ нейкім вусатым пісакам надта ж ужо некуды сьпяшаўся, адно мільгануў па экране. Куды ён там пёрся гэтак? У буфет, пэўна, з Сямёнам Акрайцам шыбаваў. Яны з Сямёнам як дапетрылі, што ім ужо няма чаго лавіць, бо й бяз іх усё там злоўлена-пералоўлена, дык з непа-

мыслоты і рынуліся ў буфет. Жонка потым дома пыталася: «А табе, Ваня, што, нічога і там не далі?». Адно развёў рукамі – адказаць жа няма чаго! Словам, сьвінтусы-грандыёзусы, як той Кандрат некалі пісаў. Рыхтык пра іх. На рызык ж дзеля іх Іван пайшоў, можна сказаць, на амбразуру, як Паўлік Марозаў... Ці хто там... Гнюсы... І там былі не падарункі, адкуль ён выйшаў, і тут – куды прыйшоў. Эх, завьць бы, як таму Тузіку, на месяц, ды рынуцца ў сьвет, як у капейку!.. Ды як рынешся? Як тут рынешся, калі на прывязі – пісаць во трэба: «Чаму я не застаўся...». Ах ты-ы, блін!

Усё зрабілася нялюбае: і гэты пісьмовы стол, на якім столькі ўсяго пісана-перапісана, і папера, што цярпліва чакае новых ягонных твораў, і нават кніжная паліца, на якой – варта толькі адарваць позірк ад стала – пяць ягонных, Лахтабаевых, зборнікаў паэзіі. «І ўсе ж – лёсавыя, ядры вашу!..» – прыгразіў Іван камусьці нябачнаму кулаком. Гэтыя кнігі для Івана – стымул: працуй, пішы, і будзе вынік. Ня кожнаму, Іване, дадзена, але табе... Працаваў. Пісаў. І нават калі-нікалі перапісваў. А цяпер? Ня лашчаць болей Іванава вока нават гэтыя кніжкі, бо тое, што Іван павінен напісаць сёння... Ах, каб на цябе!... Па вялікім рахунку, калі ціха й па-шчырасьці, то Івану тая пісаніна да аднаго месца. А куды падзенешся? У хваробу кінуцца? Дык вочы ў іхняга шэфа, што той рэнтген – прасьвечыць, будзь здароў. Будзь здароў, Іван, і пішы!

Ня часта Івану казалі, што і як трэба пісаць, найчасьцей ён сам даволі лоўка адчуваў «прахадзімасць» сваіх будучых твораў. Рэдка памыляўся. Адно што, у свой час даў пудла з прысьвячэньнямі – гэта праўда. Што было – тое было. Нядаўна Іван гэта зразумеў, ды запозьненая мудрасць, кажуць, як леташні сьнег...

Было гэта яшчэ на зары Іванавай камсамольскай маладосьці, калі так карцела хутчэй хоць на дыбачках дацягнуцца да тых, хто ўжо ў той час хадзіў у жывых класіках. Вось і напрысьвячаў Іван тады па сваёй дурноце вершыкаў: Васілю, Генадзю, Рыгору, Нілу, Уладзю і нават – о, чаму яму тады рукі не адсохлі, азадак чаму не засмылеў, а ў самапісцы чаму чарніла ня скончылася?! – самому... Зя-но-ну... Даўно, у мінулым стагоддзі тое было, а й цяпер яшчэ смьліць-баліць-сьвярбіць ды прышчы на прычыннае месца, як той вялікі старэйшы брат кажа, наганяе. Во... і цяпер... Во... Ну, дзе той супрасьцін?.. Куды яго Марфа зашкірыла на гэты раз? Ах ты, долечка!.. І ведае ж Іван, што лепш тое даўняе не прыгадваць, а вось жа возьме калі-нікалі ды й ускочыць у галаву: паспрабуй потым выгнаць – лабэціна сьцюдзёным потам арасіцца, пякучыя мурашы па целе, як ад гарачых уколаў, пабягуць, апошнія валасы на галаве дубарам стануць. Пакута. І ніякі ж – халера на яго! – аўтатрэнінг не дапамагае. Спрабаваў сябе супакойваць, што даўно тое было – не дапамагло. Угаворваў, што якія там тыя вершыкі, так, адно шумавіньне – каб табе што! Супакойваў сваю душу неспатольную, што не адзін ён, але многія таксама накуралесілі гэтых жа прысьвячэньняў – як аб сьценку гарох...

Ну, але на памылках, як вядома, вучацца. Цяпер то ўжо Іван – каб яго пад кулі матроса Жалезьняка станавілі – нікому ніводнага вершыка ні-ні. Нават жонцы. А што? Здарыцца якое ліха – даказвай потым, што ты ня слон. Марфу то, што праўда, ён пакуль мяняць не зьбіраецца, але хто яго ведае, як там і на што ў будучым перавернецца: ён жа і з ранейшага пісьменьніцкага хаўрусу не зьбіраўся выходзіць, а давлялося. Ого! Каб яму калі казалі, што

ён з таго хаўрусу, у які свойчас так цяжка, так жудасна цяжка было ўплішчыцца, ды сам, па сваёй ахвоце выскачыць?! Жыт-туха!

Паплёўся Іван у ванну, падставіў галаву пад струмень сыцодзёнай вады і доўга так стаяў – пакуль не заняла сьпіна. Спахапіўся: гэтак і заледзянець можна! Доўга цёр галаву ручніком, пакуль яна зноў не зрабілася гарачаю. Зірнуў на сябе ў люстэрка і ўбачыў там стомленага, кудлатага, змучанага жыцьцём і патрабаваньнямі часу Івана Лахтабая. Гэтае відовішча было настолькі вартае жалю, што ён гатовы быў пусьціць скупую мужчынскую слязіну. Ды часу на расслабон нямашака – трэба прымусіць сябе не распускацца. А... як? Пабрыў да пісьмовага стала, пераклаў з месца на месца аркуш паперы з загалоўкам будучага артыкулу ды скрыгануў зубамі. Вось як гэта ўсё растлумачыць? Шэф загадаў, каб было пераканаўча. Разумнік, ядры яго!.. Сам бы пераконваў! Але што ж, ён і пераконвае – з тэлевізару вунь не вылазіць, усё даводзіць, што тыя... што ёлупы тыя, са старога хаўрусу, а ня з новага... Нялёгка задача, тым больш, што шэф, здаецца, ніколі ня быў фантастам. Іванаў заказ, вядома, значна прасьцейшы, а толькі во паспрабуй ты яго без валідолу ды карвалолу выканаць. Ягонья ранейшыя сябры-таварышы, так бы мовіць, па пярэ думваюць, што ім, новым хаўрусьнікам, усё лёгка даецца. Якое ў халеры лёгка?! Над Іванам вунь вісіць меч праз тыя прысьвячэньні... Не ўжо, баста! І ўвогуле, досыць яго мець за дурня. Дапінаўся да іх Іван, у струнку выцягваўся, а яны?.. Яны ж, гадаўё, потым – яшчэ вышэй... Доўга ён гэтак во тузаўся – не здаваўся, на нешта спадзяваўся... А потым я-як бабэхнула ўсё разам!.. Дзе тыя цяпер, да каго ён так старанна дацягваўся? Дзе? Той... той... ажно за акіянам. Гэны па сьвеце, як заяц, гоісае. Гэтыя тут гонар свой песьцяць. Дурні! Сядзіце там сабе на сваёй вышыні, як тыя вераб'і бяз гнёздаў, ды чырыкайце на сваіх сходках! А з Івана досыць! Ён даўно зразумеў, што яму з імі не ў адну дарожку тэпаць. Цяпер ад успамінаў пра тыя даўнія часы, калі яны ўсе былі ў адным хаўрусе, для яго – адно сьверб. Не, Марфу ён некалі прыдушыць за тое, што яна так легкаважна абыходзіцца з ягоным здароўем. Куды супрасьцін заныкала?

Ня цэніць, так і не навучылася Марфа за столькі часу цаніць той вялікі прывілей, што выпаў на ейную долю – называцца жонкаю паэта Івана Лахтабая. Раней не цаніла, калі разам з ім на прыёмах з сакратарамі ды старшынькамі рознымі вінца ды каньчока сёрбала ды не хвастом селядца, як яны ўчора з майстрам дэтэктыўнага жанру Сямёнам Улівахам, а ікрой, сволач, ікрой заядала, мізінчык адтапырыўшы. Ня цэніць, гадаўка, як той Сурэпка даўней грымеў на сваю гэткую ж заядалку ікрой. Сурэпка ня вытрываў – кінуў сваю. Цяпер хоць лекі на месцы ды нервы таксама. А Іван не пайшоў на гэта – цягам усёй сваёй творчай біяграфіі мэньчыўся. У-у-у, піяўка ненасытная, куды супрасьцін упякла?

А чаму не цаніла? Бо не чытала! Ніколі, паразітка, ягонага зборнічка ў рукі не ўзяла. Ды й што там тое казаць: Марфа ды з кніжкай у руках?! Воўк з лесу прыцёгся б у іхні шматпавярховік ды здох бы пад дзвьярыма кватэры! Адночы толькі бачыў, як яна сапла над газетай, у якой ён надрукаваў верш, прысьвечаны Р. Б. І так яна тую газэціну круціла і гэтак, чытала зверху ўніз і знізу ўверх. Але ж было ёй тады!.. Сыпаліся варьянты. То гэтая Р. Б., пайнаму, машыністка з раёнкі, дзе Іван пачынаў калісьці свой творчы шлях, то заатэхніца з былога племсаўгасу, які ён з добры дзясятак гадоў праслаўляў на ўсіх узроўнях друкаванага слова, Марфіны ж вантробы падкормліваючы

адборнымі сьвінячымі выразкамі, то паэтка з гарпасёлку, перад якой Іван некалі шлях у вялікую паэзію адчыніў (цяпер тая дурніца, пасівеўшы, замест таго, каб Іванаву дабрыню памятаць, у старым хаўрусе гібе), то біляцёрка з кінатэатру, то кантралёрка з метро, то яшчэ якая вавёрка невядома адкуль. Як толькі не глузданулася Марфа за тых тры дні, што вяла дасьледзіны ягонай творчасьці, Іван і цяпер ня можа зразумець. Тры дні жыў ён тады на сухім пайку. Але трымаўся малайцом, як той юнак на дапросе. Ды й што яму было казаць? Калі б Марфа хоць крышку высокую паэзію чытала, то вельмі лёгка магла б скумекаць, што тут да чаго. Ды, навучаны сумным досьведам, Іван прадугледзеў і гэты варыянт. У яго ў запасе было – ого! – яшчэ якое алібі! Патрыятычнае! Ніводны прашчальга ня цяўкнуў бы пасья такога жалезнага аргументу. Але да гэтага не дайшло, неяк само сабой аціхла, бо ў Марфы іншы клопат зьявіўся.

Іван аднойчы сказануў, што гарэла б яно ўсё гарам, маўляў, ня хоча ён ужо больш быць ні з тымі, ні з гэтымі – стаміўся! Выцягнуў ён тады з шуфляды свой колішні пісьменьніцкі СССР-аўскі білет, перагледзеў, ці ня зьела яго моль альбо ці не падтачыў які шашаль, ды паклаў у нагрудную кішэню – вырашыў ад усіх прашчальгаў адбывацца гэтым білетам: во мая партыя! Маўляў, я застаўся верным свайму гераічнаму мінуламу! У-у, што тады пачалося! Марфа я-як вывернулася!.. Як жа яе разабрала!.. Як узнялася яна вулканам!.. Спадабалася, бач, аказваецца, быць жонкай паэта Лахтабая! Чытаць – дык на халеру, на ліха ёй ягоныя вершы, лепш яна серыяльчыкаў штук пяць адначасна па розных каналах папстрыкае. Во гэта – па ёй! Гэта – калі ласка! Але каб у адзін дзень ды перастаць лічыцца жонкай паэта – ну, тут ужо прабацце, тут ўжо вы на наша не замахвайцеся! Ну й раскрычалася! Паўдня тады Іван па кватэры бегаў, быццам ушкодзіўшыся, ніяк ня мог прыдумаць, чым жончын праведны гнеў патушыць.

– Сьціхні! – шыпеў ён на яе страшным шэптам. – Усіх суседзяў узнімеш на ногі, і так недзе ўжо да разетак папрыліпалі – спадзяюцца сьвежы матэрыял пачуць пра падазронага нацыяналіста.

– А няхай чуюць! – залямантавала Марфа яшчэ мацней. – Яны цябе барацьбітом лічаць, а ты хочаш іхнія надзеі падмануць!?

Во загнула! Во куды яе панесла! Не, не дацаніў, аказваецца, Іван сваёй Марфы – яна вунь, аказваецца, якая падкаваная! Расправіў тады Іван плечы, акрыяў трохі – пасядзеў, падумаў і прыйшоў да высновы, што не да твару яму сыходзіць з культурніцкай арэны. Ёсьць яшчэ порах у парахаўніцах! Набычыўся ён штомоцы і вырашыў не паддавацца больш упадніцкім настроям, але змагацца да пераможнага канца. А канец... Ён жа некалі будзе, і якая, па вялім рахунку, розьніца, хто там стане пераможцам. Івану ва ўсім гэтым адведзена сьціплая роля – ён гэта зразумеў, зьмірыўся, і на вялікае ўжо даўно не замахваецца: галоўнае, ня выкуліцца з сучаснага літаратурнага працэсу. Бо калі і надалей ўсё паімчыць гэтакімі ж тэмпамі, то праз колькі гадоў у падручніках ды розных там даведніках хто застанеца? А-а-а, вось жа вам і закарарка... Увогуле, Івану здаецца, што тых, ну... Васіль, Рыгор, Генадзь ды ўся іхняя кагорта проста не дадумаліся да гэтага. Яны ня бачаць яшчэ такой небясьпекі, ім здаецца, што ўсё яно нейкім чынам пераменіцца. Трасцу! Не прадбачыцца зьменаў на наш век – генералы, яны на тое і генералы, каб прыходзіць надоўга й цвёрдда, бяз лішніх цырымоній трымаць тое, за што ўхапіліся. Ня выпускаць стэрно – не спадзявайцеся, Васілі, Рыгоры, Нілы...

Марфа ж, яна хочь газетаў і не чытае, а, нябось, разумее, што да чаго: яна, як тыя генералы – калі ўхапілася за штосьці, то ўжо рук не адпусьціць. Цяпер ёй найважней, як зразумеў Іван, захаваць за сабой ганаровае званьне паэтавай жонкі. Вось і трымаецца зубамі ды рукамі – не ўпусьціць свайго, ці тут Ніл, ці новы шэф. Я-як разьюшылася тады, дык, здаецца, каб ня позьні вечар на дварэ, паляцеў бы з хаты ў сьвет як у капейку.

Выратаваў тэлік. Ціскануў на пульт, гук пусьціў на ўсю катушку, а там якраз прыгажунок Сьмяхоўскі свае чарговыя высновы снуе, кропкі над «і» расстаўляе. Марфа яго як убачыла, так і зьнямела, рот разьвіўшы: аціхла, абвяла – куды што падзелася. Ён во гэтак на яе дзейнічае: якая б злосная альбо вясёлая ні была, а як убачыць яго – адразу зробіцца, што тая лебядя на баразьне ў сьпякотны дзень. І пакуль гэты Сьмяхоўскі з экрана ня знікне, да таго часу Марфа – ня Марфа, а нейкая амёба і ўсё тут. Потым ужо сяк-так адкальшыцца. А запытай у яе, што яна там такое пачула – нічагусенькі не прыпомніць. Словам, добрая на яе ўправа знайшлася. Іван як прыкмеціў гэта, дык на вус адразу наматаў і ва ўсе крытычныя Марфіны дні ды гадзіны пачаў уключаць Сьмяхоўскага. І ціха так тады, спакойна робіцца ў хаце, не раўнууючы, як на даўнейшых партсходах: дакладчык сам сабе бубніць на трыбуне, а ў зале ўсе ў адключцы, кожны – пра сваё альбо пра чужое, але што не пра тое, што там бубніцца на трыбуне, дык гэта дакладна.

Так і з гэтым Сьмяхоўскім. Уключыць яго Іван, аціхне Марфа на паўслове, а Сьмяхоўскі ўздоўж і ўпоперак праўду-матку рэжа. Ну-у, язык!.. А яшчэ – вочы... Бо некаторыя з цяперашняга тэлевізару (мусіць, горшыя сьпяцы), дык тыя – заўважыў Іван – часам вочы ўбок адводзяць. Ну, зразумець іх таксама можна, бо ня так гэта лёгка, каб столькі часу такое ўсялякае малаціць ды вочы ўбок не адвесьці. А гэты – каб табе міргнуў, каб куды скасавурыўся: вытарашчыць вочы, круглыя, шклянныя і – проста на цябе, на цябе... У-у-у, крэпкі! Ну, там жа някрэпкіх то й не трымаюць – гэта ясна. Іван бы там не прыжыўся, бо яму неяк, прызнацца, зручней, каб яно цішэй было. Калі па-шчырасьці, дык нікога б ён і не чапаў, каб толькі яго не чапалі ды не загалвалі: рабі тое, а ня гэта, кажы тое, а ня гэта, пішы так, а ня гэтак. І нікуды Іван Лахтабай не палез бы, нікуды б не ўступаў па сваёй ахвоце, нікому на вернасьць не прысягаў. Каб яго не змушалі. Тыя, каму ён некалі па сваёй дурноце вершыкаў напрысьвячаў, а яны, дарэчы, і дзякуй не казалі, думаюць, што Івану цяпер манна нябесная проста ў рот ды вялізнымі сьвянькамі сыплецца. Дулю вам! У кішэні... Бо ён жа ня дурань, як гэны... каму ўсё ціха не сядзіцца, ды ён пра сваю дуліну на ўвесь сьвет абвясціў. На ліха Івану, каб потым тая самая дуліна ды ў ягоны ж нос вярнулася?

Яны думаюць, што Іван сам у той хамут ускочыў, сам упрогся ды азадак пад пугу падставіў – наце вам, паганайце! Ды не, Лахтабай, калі хочаце ведаць, вельмі нават любіць свабоду! Ён вельмі нават свабодалюбівы й незалежны...

Шт-то? Ён гэта што?.. Гэта ён хіба ўголос ляпнуў? Зусім... ужо?.. Расклеіўся, ядры твою!.. Іван уміг абвяў, пасядзеў колькі часу, прыслухоўваючыся да гукаў за дзьвярыма – ціха нібы... На дыбачках прайшоўся па калідоры, затаіў дыханьне, сагнуўся і ўзьдзеў сваё правае вуха (яно лепш чуе за левае) на замок у дзьвярах з маленькаю адтулінай. Ціха нібыта... Зазірнуў у вочка – нікога, нібыта, калі толькі вочы не падводзяць. Бо яно ж вядома: як на благое, дык і вочы ня ўбачаць, і вушы не пачуюць. Нездар-

ма ж у народзе кажучь: ня вер вушам сваім. А народ, ён мудры! Сіла! Каб пастаянна, з дня на дзень, з ночы на ноч слухаўся ягонай мудрасьці, то й не прапаў бы. Го! Чаго там прападаць, калі ведаеш найвышэйшую таямніцу выжываньня ў любых умовах. Ці табе камунізм, ці які іншы сэлявізм, а не патонеш, бурбалкі ня пусьціш.

Цяпер то Іван гэта добра засвоіў. Праўда, пазнавата, бо намуціў ён, шчыра кажучы, трохі вады ў сваёй ступе. І даўнімі прысьвячэньнямі – Васілю, Генадзю, Уладзю, і такімі-сякімі вершыкамі (цяпер хоць ты каторыя старонкі са зборнікаў выдзірай), а асабліва тостамі. Гэта было пры Шушку, каб яму там ікалася ды не пераставала, як ён намуціў-накруціў каламуці. Ключуў тады і Іван на Шушкава: «Уключыце мікрафон». Усім уключалі, нават Баршчу ды (сьвят-сьвят!) Зянону, вось і Іван-дурань паверыў, што і яму таксама можна тады-сяды там-сям ляпнуць языком тое-сёе. Ну й было-о... У якім-кольвечы застольлі дадуць, бывала, Івану сказаць слова, ён спачатку набалбоча ўсяго-усялякага, як і Грышка пры стале ці Боршч ля мікрафону, набалбоча, значыцца, а напрыканцы хвацка так, па-маладзецку я-як гаркне: «Жыве...»

Ды што ж гэта – зноў хіба што ўголас вымкнулася? Не, так можна інфаркт схапіць. Разьнюніўся! Даўняе ўзгадаў... На рэаліі цякушчага маменту забыўся?! Ну, Іван, ты ўжо... зусім...

Зноў натапырыў вушы Іван і доўга, ажно яны пачалі, як у таго Шрэка, у трубкі закручвацца, прыслухоўваўся да гукаў за сьценамі. Вухі два, а сьцяны, ядры іх, ажно чатыры – паспрабуй усё за ўсімі адразу пачуць. Нядаўна адзін з новых ягоных хаўруснікаў вучыў: глядзі, Іван, каб ніводная чужая мыш ня ўплішчылася да цябе ў давер ды ня ўгледзела, хто там да цябе... і што ты, значыцца, у сваёй хаце вырабляеш.

Ах, жартаўнікі! Навырабляеш тут – на гэткую зарплату! А ганарары? Зязюльчыны сьлёзы гэта, а не ганарары! Ды за Іванаў талент у якой-небудзь Амерыцы ён бы...

Ах ты... Ды што ж гэта такое сёньня з ім робіцца?! Увесь час нейкая во навалач нецэнзурная ды недазволеная ў галаву шчэміцца, а з галавы, яснае дзела, і на язык. Дысідэнцтва нейкае атрымліваецца. А Івану Лахтабаю з дысідэнцтвам гэтым не па адной дарожцы шлёпаць. Бо яно ўвесь час назад аглоблі заварочвае, а Івану, само сабой, усёй душой, усімі сілачкамі наперад неяк трэба церабіцца... Яно ўсё больш асабнячком ды па-хутарскаму, а яму хаваць ад народу няма чаго. У яго ўсё ясна, надзённа, празрыста; каб і хацеў за што зачэпіцца – ні фіга ня знойдзеш і ні за які сучок ці качарыжку не зачэпішся.

Іван у свой час, як толькі зразумеў, у які бок усё хіліцца, дык хоць і сумнавата яму зрабілася, але ён мужа перасіліў сябе і, моўчкі пабедаваўшы на адзіноце, усё прыняў, з усім згадзіўся, на кожны загад змусіў сябе бржава казыраць: ёсьць, таварыш... А што там выпендрывацца? Што рассусольваць? Карысьці ж ад гэтага ўсё адно ніякай – адно толькі цьху атрымліваецца. А як ужо стаў Іван у шыхт надзейных сілаў, дык і казыраць трэба адпаведна, без аглядак ды лішніх маракаваньняў. Кулуары, браткі, скончыліся! Вялікага добра ад іх, як паказала жытка, няма і на некалькі пяцігодак наперад не прадбачыцца. А калі так, то й на халеры яны тады ўвогуле? На ліха яны, тыя

калідоры-кулуары, калі няма з кім, а галоўнае, няма дзеля чаго ў іх тусавацца?

Ну, а з кім і дзеля чаго? Гэта раней было... Гэта ў даўнейшым, у тым жыцці, у якім ён куралесіў свае прысьвячэнні, гарлаў тосты, куляў чаркі з кім хацеў... Што ўжо цяпер! Усё тое было даўно і, як кажуць мудрацы-хітрацы, няпраўда. Прынамсі, Іван цяпер ня быў бы супраць, каб тое даўняе ўзяло ды й зрабілася няпраўдай – не цягнулася за ім доўгім хвостом у новае жыццё. Бо з такім хвостом цяжкавата можа быць на крутых віражах, якіх цяпер хоць адбаўляй. Так нядоўга і ў каляіну з крутой пуцявіны кульнуцца, а потым ужо, як некалі казаў Кандрат, і кроў, і гразь... Дык ці ня варта пазбыцца таго даўняга, непатрэбнага грузу? Зрабіць, так бы мовіць, абразаньне, і ты – чысты, быццам нявіннае немаўлятка ў пялюшках. Ды не, апошняе параўнаньне не зусім карэктнае. Іван Лахтабай усё ж не немаўлятка! Ён – баец! Воін! Салдат! Таму яго і дапусьцілі ў шыхт надзейных сілаў, больш за тое, няўзнак па-сяброўску папярэдзілі, што раздумаць асабліва не пажадана. Дык Іван і не раздумаў – узяў пад казырок. Трэба ж некалі і рашучасьць праявіць. А тыя... Праваронілі яны, вароны, варанёнка. Ні з чым засталіся Васіль, Генадзь, Барыс, Алесь... А Іван затое на хвалі! І нясе яго плынь глыбокая, нясе... нясе... Ну, некалі ж да нейкага берагу ды прыбе.

Адна цнатлівая паэтка нядаўна бедавала, што мнагавата ў гэтай плыні г... ды грэсак, непамысна ёй неяк часам, бачыце, бывае ад гэтага. А ты як думала: табе тут ружы будуць сыпаць з фіялкамі? Тут, пардон, пена на хвалях перабудовы! А што? Так заўсёды было: ва ўсіх рэвалюцыях гэтага «дабра», пардон за смурод, хапала. Нічаво, як прыцерпішся, дык і сьмярдзец перастане, і г... тады фіялкамі запахне. Ды й ня той час, каб занадта прынюхвацца. Што нос па ветры трэба трымаць – гэта праўда, а што прынюхвацца ды фанабэрышца – дык не выпадае. Загадае шэф – і наперад! Мы выйдзем шчыльнымі радамі! Го! Яшчэ як выйдзем...

Шт-то? Ён... ён сказаў гэта ўголас, пра шчыльныя рады, ці толькі... падумаў? Ах, ты-ы!.. Вось жа бяда-а-а... Азірнуўся Іван на бакі, прыслухаўся, і... Да ягоных вушэй раптам данесліся... нейкія падазронныя гукі... Абліўся паэт халодным потам, вочы заліло салёнай вадкасьцю – сьвету ня стала відно. Яму б выцерціся, а яшчэ лепш памыцца ці на горшы альбо лепшы выпадак рыксонай якой церануцца, а ён стаіць як той ёлуп пасярод калідора і ня тое што варухнуцца – дыхнуць баіцца. Дыхайце эканомна – чыё гэта? Дзе тут прыпомніш! Ды й на якой яму халеры цяпер тое, калі во зараз возьмуць ды й прыйдуць... Па яго, Івана, прыйдуць, як раней прыходзілі па... Прыйдуць і адбяруць дакумант, што ён належыць не да старога, а да новага, самага навейшага, самага надзейнага хаўрусу. А што? Калі толькі Іван ня ў думках, а ўголас бабэхнуў пра шчыльныя рады, то ня выключана, што ваўкарэзы ўжо недзе ў дарозе – сьпяшаюцца, каб Іван ня тое што выйсьці, але й стаць у той шчыльны рад не пасьпеў. Бо як ня станеш, то, яснае дзела, й ня выйдзеш, і нікому ты тады бяльмом у воку ня блісьнеш, парушынкай не заколешся.

Стаяў Іван – панылы, абвялы, як тая Марфа, калі Сьмяхоўскага па тэліку ўбачыць, – пакорліва чакаў. Ды раптам штосьці на яго я-я-як наляцела! Агарнула яго раптам штосьці такое бунтарскае, супраціўнае, забытае... А, гары ж яно гарам, як усё згарэла! Рушыў Іван да дзвярэй, прыпыніўся... А там... за дзвярыма – нечыя крокі... нібыта... Туп... туп... туп... Сьціхлі...

Прытаіліся... Не, во ізноў: туп... туп... туп... На адным месцы. Трэніруюцца яны там, ці што? Пад ягонымі дзвьярыма маршыруюць? Зноў Іван абвяў – увесь у слых ператварыўся. Ні носа, ні рота, ні вачэй – адны вушы. Вялікія-вялікія. Куды там – заечым альбо, выбачайце, асьліным! І ў гэтыя наструненыя агромністыя вушы ўварваўся раптам ды пачаў мацнець гром з яснага неба... І ўжо ня туп... туп... туп... чуе Іван, але – дуг... дуг... дуг... Гэтае балючае дуганьне адбіваецца ў скронях, разьдзімае грудзіну, прэ з яе вонкі. Падысьці б, ірвануць дзвьяры, а потым – на сабе кашулю: «Наце, гады! Страляйце! Усіх не перастраліце!». Дык жа ног няма, рук няма, зьніклі ногі-рукі – у вушы ператварыліся.

Колькі чалавек можа выцярапець? Як тая Гэлька-векавуха з іхняе вёскі калісьці бедавала: «Гэтак жа й цяпрук можа трэснуць!». Ды Гэлька дала сабе рады – уварвалася ўначы да бабыля Лаўрэна ў адной кашулі: «Не магу болей!». Лаўрэн напачатку не на жарт перапудзіўся, а потым... потым усім добра стала: і Гэльцы, і Лаўрэну, і калгасу, для якога Гэлька з бабылём добрую палову брыгады ўдарнікаў змайстравалі. А каб Гэлька прамарудзіла яшчэ болей? Усім было б кепска. І найперш самой Гэльцы. Дык што ж ён, паэт Іван Лахтабай, горшы за Гэльку?! Не, ён таксама гаспадар свайго лёсу!

Ірвануў-ткі Іван на сабе кашулю – толькі трэск пайшоў ды гузікі на бакі пырнулі, зрабіў пару крокаў да дзвьярэй, за якімі цяпер ужо бухала-дугала-ірвалася штосьці вялікае, дужае, агністае. Нібы той цмок пракаветны, што час ад часу ператвараецца то ў нейкую драпежную птушку, то ў мядзведзя непаваротлівага, то ў хітрую – ня дай сьвет! – лісу. Ды з Івана ўжо годзе! Ён выйдзе насустрач пачвары, што прытаілася за ягонымі дзвьярыма! Ён стане перад ёю, як той юны партызан з гранатай перад сусьветным імперыялізмам, ён размахнецца штосілы і-і-і...

* * *

Пахаваньне паэта Івана Лахтабая прайшло сьціпла й хутка. Марфе нехта сказаў, што калі чалавек памірае ад разрыву сэрца (і гэта незалежна, што было прычынай – страх альбо радасьць), яго трэба як найхутчэй пахаваць – каб не счарнеў на вугаль. Дык Марфа й пасьпяшалася хутчэй усё рабіць, бо навошта ж гэта, каб ейны Іван ды гэтаксама ўчарнеў – ня мурын жа. Словам, усё было арганізавана ціха, сьціпла, адпаведна Іванаваму ўкладу ў сучасны літаратурны працэс, які для яго так рана скончыўся.

Марфа, вядомая рэч, як і належыць жонцы, заводзіла:

– А на каго ж ты нас пакіну-у-уў? Што ж гэта ты такое выдума-а-аў? А куды ж ты сабраўся-я-я? Адкрыў жа вочкі, родненькі наш Яначка-а-а...

Некаторыя, як некалі перакладчык адной раёнкі напісаў, афіцыйныя твары моршчыліся на гэтае нязвыклае пра Лахтабая: «Яначка-а-а». Ды яны проста ня ведалі, што Іван Лахтабай на зары свайго творчага працэсу сапраўды быў не Іванам, але Янкам. Гэта потым, зьеўшы добры пуд солі на жыцьцёвых пакручастых пуцявінах, прыгледзеўшыся ды прыслухаўшыся, адкуль вецер дзьме, і зразумеўшы, як непамысна можа быць, калі ты – ды супраць ветру, ён перамяніўся на Івана. А пра той час, калі быў Янкам, пастараўся і сам забыцца, і жонцы наказаў, каб тая ніколі нікому й ніза-вошта ня вымкнулася. І Марфа, варта аддаць ёй належнае, ніколі й нідзе – ані слоўца. Толькі вось цяпер, на хаўтурах, калі ўжо Іван ня мог замахнуцца на яе: «Цыц, гадаўка! Сказана ж табе!», неўпрыкмет для самой сябе расклеілася ды выдала іхнюю таямніцу. А раней – каб табе дзе што

якое. Таму новыя браты па пяру, здаровыя, так бы мовіць, сілы з новага пісьменьніцкага хаўрусу, у якім так нядоўга давялося пабыць паэту Івану Лахтабаю, гэтай патаемнай старонкі ягонага жыццярысу ня ведалі. Тыя ж, хто ведаў, на пахаваньне не прыйшлі, бо яны засталіся ў старым, неперспектыўным хаўрусе, якому нічагусенькі цяпер ня сьведзіць. Нават хоць бы вось і гэтакім кволым, дрыготкім язычком сьвечкі, што цяпер трымціць у галаве нябожчыка Івана Лахтабая.

Пра стары, адсталы ды неперспектыўны хаўрус і пра тое, што яму нічога ня сьведзіць, сказаў у сваёй жалобнай прамове новы пісьменьніцкі шэф.

– Як шкада, – веў далей шэф, – што непрамірымы баец нябачнага фронту Іван Лахтатуў так рана пайшоў ад нас! На ягоным пісьмовым стале застаўся недапісаны твор... Гэта меўся быць вельмі цікавы, самабытны твор... Так сказаць... новае слова ў літаратуры!.. – Шэф раптам аціх, выцер насоўкай вочы, потым запэўніў Івана: – Сьпі спакойна, дружа! Твая справа не загіне. Тое, што ты не дапісаў, мы дапішам!

Шэф яшчэ пагаварыў, раз-пораз выціраючы вочы, пакуль не прадзерлася насоўка: нетрывалыя яны цяпер, папяровыя. А яшчэ кажуць, што папера ўсё сьцёрпіць...

Шмат добрага сказаў шэф пра Івана, адно шкада, што ўвесь час называў яго чамусьці не Лахтабаем, а Лахтатуем – блытаўся, мабыць, ад горычы заўчаснай страты.

Ды Іван ужо гэтага ня чуў. І добра. А то яму было б, напэўна, балюча.